

DANIEL A. BELL

THE CHINA MODEL

**POLITICAL MERITOCRACY
AND THE LIMITS OF DEMOCRACY**

PRINCETON UNIVERSITY PRESS ·
PRINCETON AND OXFORD · 2015

ДЕНІЕЛ БЕЛЛ

КИТАЙСЬКА МОДЕЛЬ

ПОЛІТИЧНА МЕРИТОКРАТІЯ
ТА МЕЖІ ДЕМОКРАТІЇ

2-ге видання, виправлене

*Переклав з англійської
Олександр Дем'янчук*

«НАШ ФОРМАТ» ·
Київ · 2023

УДК 321(510)

Б43

Белл Деніел

Б43 Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії / пер. з англ. Олександр Дем'янчук. — 2-ге вид., випр. — К. : Наш Формат, 2023. — 336 с.

ISBN 978-617-8120-77-1 (паперове видання)

ISBN 978-617-7388-84-4 (електронне видання)

На Заході політичні системи світу звикли ділити на «хороші» демократії та «погані» авторитарні режими. На думку автора книжки «Китайська модель» — публіциста і політолога Деніела Белла, — нинішній політичний режим Китаю стоїть десь посередині між двома крайнощами. Він вважає, що так званий комунізм у Китаї останніми роками трансформувався в політичну меритократію. Чим характеризується «політична меритократія»? Яких вад цього режиму слід уникати? Які його беззаперечні переваги не можна ігнорувати і як їх успішно поєднати з демократичними цінностями?

УДК 321(510)

Усі права застережено. Жодна частина цієї книжки не може бути відтворена чи передана в будь-якій формі чи будь-якими засобами, електронними чи механічними, зокрема засобами фотокопіювання, запису або будь-якими іншими системами зберігання і відтворення інформації, без письмового дозволу правовласника.

Перекладено за виданням: Daniel A. Bell. *The China Model: Political Meritocracy And the Limits of Democracy* (Princeton, Princeton University Press, 2015, ISBN 978-0-691-16645-2).

Усі права застережено. All rights reserved

© 2015 by Princeton University Press

© Дем'янчук О., пер. з англ., 2017

ISBN 978-617-8120-77-1 (паперове видання)

ISBN 978-617-7388-84-4 (електронне видання)

© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання,

оригінал-макет, 2023

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	9
<i>Розділ 1</i> Чи справді демократія — найкраща з найгірших політичних систем?	23
<i>Розділ 2</i> Про відбір хороших лідерів у політичній меритократії	78
<i>Розділ 3</i> Що не так з політичною меритократією	130
<i>Розділ 4</i> Три моделі демократичної меритократії	176
<i>Прикінцеві міркування. Реалізація китайської моделі</i>	206
<i>Подяки</i>	228
<i>Вибрана бібліографія</i>	232
<i>Примітки</i>	254

Моїм китайським матері й батькові

Вступ

У жовтні 2013 року в мережі з'явився анімаційний ролик невідомого походження, розрахований на широке коло споживачів, який за два тижні отримав понад десять мільйонів переглядів¹. Це відео, з'явившись у час, коли Федеральний уряд США припинив роботу*, протиставляло вибір лідерів у різних країнах. Воно показувало стрімке сходження президента Барака Обама, на виборчу кампанію якого було витрачено сотні мільйонів доларів, а перемога стала результатом загальнонаціональних виборів за принципом «одна людина — один голос». Цей процес називається «демократією». Також було показано сходження на вершину влади в Китаї президента Сі Цзіньпіна, що тривало не одне десятиліття: його підвищення на посаді від керівника початкового рівня до очільника міста, району, різних посад начальників управлінь, міністра в провінції, члена Центрального Комітету, Політбюро, потім — очільника у Виконавчому комітеті Політбюро, і на кожному етапі випробовувалися його здібності політичного лідера внаслідок ретельного й надконкурентного оцінювання. Цей процес називається «меритократія». Це відео послало прямий сигнал про те, що політична меритократія китайського типу — виправданий у моральному сенсі спосіб добору вищих політичних лідерів, мабуть, навіть кращий, ніж демократичні вибори.

Це відео, напевно, створив і поширив орган Комуністичної партії Китаю (КПК), однак, якщо політична меритократія така чудова, чому КПК не могла взяти на себе відповідальність за нього? І загалом, чому б КПК не проголосити офіційно принцип політичної меритократії

* З 1 по 16 жовтня 2013 року федеральний уряд США мусив припинити свою діяльність, за винятком рутинних дій, через те, що до того часу законодавці не затвердили державний бюджет на наступний фінансовий рік. — Тут і далі прим. пер., якщо не вказано іншого.

й відкрито пишатися своєю меритократичною системою? Головна причина — недосконалість політичної меритократії китайського типу на практиці. Однак це веде до запитання: якими мають бути моральні стандарти для оцінки політичного прогресу (і регресу) при режимі, що прагне бути політичною меритократією? Це відео натякає на те, що політична меритократія й електоральна демократія — принципово несумісні політичні системи. Однак чи можливо поєднати найкращі практики меритократії й демократії, і, якщо так, то як це зробити? У відео нічого не сказано про жорстоке ставлення до політичних опонентів у Китаї. Якщо ця система настільки чудова, чому потрібно знищувати політичних опонентів? Чи можна насправді структурувати політичну меритократію так, щоб вона вважалася легітимною й уникала зловживань, властивих авторитарному правлінню? Моя книжка намагається дати відповідь на це запитання.

Меритократія, напевно, є одночасно і найбільш, і найменш дослідженою темою в політичній теорії. Ідея про те, що політична система повинна намагатися відбирати та просувати лідерів з видатними здібностями й чеснотами, є головною в політичній теорії й практиці як Китаю, так і Заходу. Причина очевидна: нам потрібні підготовлені й кваліфіковані люди на керівних посадах у науці, судочинстві й корпораціях — а чому тоді не в найважливішій інституції? Як зазначав видатний американський соціолог Деніел Белл (1919–2011), «хотілося б, щоб у політичних органах були люди, які вміють керувати. Якість життя в будь-якому суспільстві великою мірою визначається якістю керівництва. Суспільство, яке не має своїх найкращих людей на чолі провідних інститутів, — це соціологічний і моральний абсурд»². Тому політичні мислителі — від Конфуція, Платона й Чжу Сі до Джона Стюарта Мілля, Сунь Ятсена і Вальтера Ліпманна — намагалися визначити способи вибору якомога кращих лідерів, здатних виносити розумні, морально виправдані політичні судження з найрізноманітніших питань.

Проте ці дебати фактично припинилися після Другої світової війни. У Китаї вони припинилися через те, що маоїзм шанував політичний внесок воїнів, робітників і землеробів більше, ніж інтелектуалів і педагогів. Хай би якою була політична реальність по вертикалі згори вниз, революційні лідери заявляли, що вони будують нову форму

учасницької соціалістичної демократії «з нуля», а захисників політичного елітизму не хотіли бачити (чи хоча б відкрито чути) ніде в континентальному Китаї. На Заході ці дебати припинилися здебільшого через інтелектуальну гегемонію електоральної демократії³. Демократія вимагає лише, щоб громадяни обирали своїх лідерів; судити про чесноти кандидатів — справа виборців. Якщо виборці раціональні й сумлінно обирають своїх лідерів, то нема чого надто замислюватися навколо питання про якості хороших лідерів і механізми, що найкраще забезпечують добір таких лідерів. Тому політологи-теоретики змістили свої інтереси на питання про те, як поглибити демократію в політиці й інших сферах суспільного життя та як розвивати справедливі форми розподілу благ всередині нації й у світі загалом.

Дебати навколо політичної меритократії відновилися в маленькому місті-державі Сингапурі. Починаючи з 1960-х років, лідери цієї країни обстоювали інституціоналізацію механізмів, спрямованих на добір лідерів, які найкраще підходили для керівництва, і для цього готові були навіть накласти обмеження на демократичний процес. Вони доводили, що політичні лідери повинні дивитися далеко в майбутнє, а не обслуговувати виборчі цикли, а політична система може і повинна бути структурована таким чином, щоб запобігати приходу до влади недалекоглядних «популістських» політичних лідерів. Однак сингапурське міркування про політичну меритократію не змогло привернути значної уваги у науковому світі, значною мірою через те, що воно не було подане як універсальна ідея. Сингапурські лідери радше наголошували, що потреба у відборі й просуванні вгору найбільш здібних і чесних людей найгостріша саме в малому місті-державі з великим населенням, обмеженими ресурсами й потенційно ворожими сусідами. Отже, навіщо обговорювати поширення такого ідеалу, який придатний лише для вельми непересічного міста-держави?

Проте дві обставини повернули обговорення політичної меритократії на світову наукову карту. По-перше, криза державного управління в західних демократіях підірвала сліпу віру в електоральну демократію й відкрила нормативне поле для політичних альтернатив. Проблема полягає не лише в тому, що теоретики демократії раптом зрозуміли труднощі впровадження демократичних практик за межами західного світу. Глибша проблема пов'язана з тим,

що насправді наявна демократія в західному світі перестала бути чіткою позитивною моделлю для інших країн. Наприклад, в економічно важкі часи виборці часто обирають популістських лідерів, які обстоюють політику, шкідливу в далекій перспективі для добробуту власної країни, не кажучи вже про решту світу. Тому інноваційні політичні мислителі починають заявляти, що управління суспільним життям у західних демократіях можна вдосконалити, вводячи більш меритократичні інститути й практики⁴.

Не менш важливим виявилось відновлення інтересу до теорії політичної меритократії через підйом Китаю. З початку 1990-х років політична система Китаю створила складну й вичерпну систему відбору й просування вгору політичних талантів, що вважалося сильною основою для вражаючих економічних успіхів країни. Як і колишні процедури імперського Китаю, ця політична система скерована на відбір і просування по службі державних службовців через систему іспитів та оцінювання їхньої діяльності на нижчих щаблях державного управління. Меритократія китайського стилю сповнена недоліків, однак мало хто заперечуватиме, що ця система діє відносно добре порівняно з демократичними режимами у порівнянних за розмірами та рівнем економічного розвитку країнах, не кажучи вже про сімейні диктатури на Близькому Сході та в інших кінцях світу. І світ почав стежити за експериментом із впровадження меритократії в Китаї. На відміну від Сингапуру, Китай може «струснути світ». На початку 1990-х років ніхто не міг передбачити, що китайська економіка розвиватиметься так стрімко, досягаючи розмірів другої за величиною економіки світу. Через двадцять років ми, можливо, обговорюватимемо політичну меритократію китайського типу як альтернативну модель — і як виклик — демократії західного типу.

Перш ніж я продовжу, дозвольте мені прояснити деякі терміни. Моя книжка — захист *політичної* меритократії. Ліберальна демократія надає повноваження демократично обраним експертам на адміністративних і юридичних посадах, однак вони залишаються підзвітними, хоча й непрямо, демократично обраним лідерам⁵. Передбачається, що вони здійснюють владні повноваження у вузько визначеній галузі й повинні бути політично нейтральними настільки, наскільки це можливо. Наприклад, британські державні службовці мають служити

обраним політикам, і від них можуть вимагати відкласти вбік свої політичні погляди, поки вони виконують свої функції⁶. На протипагу цьому політичні лідери в таких меритократіях, як Китай, мають ухвалювати політичні рішення в широкому діапазоні галузей суспільного життя. Вони володіють найвищою владою в політичному середовищі (включно з контролем за інструментами насилля), подібно до обраних лідерів у демократіях. І в політичній меритократії немає чіткого інституційного розрізнення між державними службовцями й політичними лідерами. Коротко кажучи, меритократично відібрані державні службовці в демократичних країнах не мають бути політичними, тоді як меритократично відібрані державні службовці в політичних меритократіях мають здійснювати політичну владу.

Важливо також розрізнити політичну й економічну меритократію. В англійській мові термін «меритократія» може бути пов'язаний з принципом управління розподілом економічних ресурсів⁷: меритократія — це система розподілу благ відповідно до здібностей і докладених зусиль, а не до класового чи сімейного походження. Карл Маркс критикував капіталізм за його схильність розподіляти ресурси за класовим принципом, незважаючи на міф про те, що люди винагороджуються головним чином відповідно до їхніх здібностей і докладених зусиль. Комунізм прагне скасувати класові відмінності, і розподіл ресурсів у безпосередньо посткапіталістичний період («початковий комунізм») втілюватиме капіталістичну риторику в реальність: економічні ресурси розподілятимуться за принципом «від кожного за здібностями, кожному за [результатами] праці». Хоча цей подібний до меритократичного принцип не визнає класових відмінностей, він все ж хибний, бо «автоматично визнає нерівність у внесках індивідів, а отже, продуктивну здатність як природний привілей». Тобто, люди не повинні отримувати переваги від своїх ненабутих природних здібностей, і несправедливо карати тих, хто менш продуктивний не з власної вини. Тому суспільство має рухатися до «розвиненого комунізму», де ресурси розподілятимуться за принципом «від кожного за можливостями, кожному за потребами»⁸.

Джон Ролз, найвпливовіший політичний філософ ХХ століття, також вбачав небезпеку в тому, що на око справедливі можливості здатні привести до «бездушного меритократичного суспільства»⁹.

Поява на світ здібної людини не означає її морального права на привілеї, оскільки те, з чим чи без чого людина приходить у цей світ, — це не те, що вона робить. Замість розподілу благ на основі продуктивного внеску Ролз обстоює «принцип диференціації», за яким нерівність допускається лише тоді, коли вона зумовлена вигодами для найменш захищених суспільних груп. Несподівано найпотужніший у світі банкір центрального банку — тодішній голова Федеральної резервної системи США Бен Бернанке — висловив подібну критику меритократії у своєму виступі на церемонії випуску в Пристонському університеті у 2013 році:

Меритократія — це система, у якій люди найщасливіші з погляду їхнього здоров'я і спадкових обдарувань; найщасливіші з погляду підтримки сім'ї, стимулів і, мабуть, доходів; найщасливіші з погляду освітніх і кар'єрних можливостей; і найщасливіші в багатьох інших аспектах, які важко перелічити: люди, які отримують найбільшу винагороду. Єдиний шанс навіть для уявної меритократії сподіватися на те, що вона пройде етичні випробування і вважатиметься справедливою, полягає в тому, що ці найщасливіші в усіх перелічених аспектах люди також матимуть найбільшу відповідальність за наполегливу працю, за намагання зробити цей світ кращим і за те, щоб поділитися своїм щастям з іншими¹⁰.

Мені подобається така критика меритократії як економічної системи, однак моя мета тут полягає не у захисті конкретної теорії, що визначає розподіл матеріальних благ. Я прагну захистити *політичну* меритократію — ідею, що політична влада повинна бути розподілена відповідно до здібностей і чеснот, і я залучаю тут аргументи стосовно розподілу економічних ресурсів лише тією мірою, що стосується питання встановлення морально бажаної й політично здійсненої форми політичної меритократії (див. розділ 1, підрозділ 2 і розділ 3, підрозділ 2)¹¹.

1. Структура книжки

Ідея про те, що політичних лідерів потрібно обирати за принципом «одна особа — один голос», прийнята як дане в настільки багатьох

країнах, що будь-які спроби захистити політичну меритократію мають починатися з критики електоральної демократії: більшість читачів у західних країнах не схочуть розглядати навіть можливість морально виправданих альтернатив принципу «одна людина — один голос» як способу відбору політичних лідерів, а тому книжка, що висловлюється на користь альтернативи цьому принципу, має принаймні порушити деякі питання стосовно демократичних виборів. Деякі філософи захищали право обирати й бути обраним на посаду на тій основі, що політичні свободи є внутрішньо притаманними цінностями для індивідів незалежно від того, чи ведуть вони до колективно бажаних наслідків. Однак ці аргументи отримали рішучі заперечення. А якщо метою є сприяння впровадженню електоральної демократії в Китаї, то аргументи стосовно демократії зі зверненням до внутрішньої цінності виборів не будуть вельми ефективними, оскільки політичні дослідження переконливо показують, що громадяни країн Східної Азії розуміють демократію в сутнісному, а не процедурному сенсі: інакше кажучи, вони схильні цінувати демократію за її позитивні наслідки замість цінування самих демократичних процедур. Тому політично доречним буде питання: чи ведуть демократичні вибори до хороших наслідків? Демократія за останні кілька десятиліть має довгий службовий список: всі багаті, стабільні й вільні країни є демократичними. Однак демократія має також і ключові недоліки, що можуть спричинити політичні вади в майбутньому, і принаймні спірним є твердження, що політична меритократія може мінімізувати такі проблеми.

У розділі 1 розглядаються чотири основні недоліки демократії з точки зору мінімального сенсу у вільних і чесних виборах верховних правителів країни, і після кожного недоліку обговорюються теоретичні й реальні меритократичні альтернативи. Першим недоліком є «тиранія більшості»: ірраціональна й зосереджена на власних інтересах більшість, діючи в рамках демократичного процесу, може використовувати свою владу для придушення меншості й провадження поганих публічних політик. Дослідження стосовно компетентності виборців можуть бути корисними для того, щоб подолати цей недолік у теорії, й політична меритократія в Сингапурі є практично корисною альтернативою. Другим недоліком є «тиранія

меншості»: малі групи, наділені економічною силою, справляють непропорційний вплив на політичний процес, блокуючи ті зміни, у яких зацікавлене суспільство, або просуваючи ті публічні політики, які слугують лише їхнім власним інтересам. Теоретично цей недолік можна подолати за допомогою громадянського суспільства, що виключає багаті еліти, і політична система Китаю є практично корисною альтернативою. Третій недолік — «тиранія громади виборців»: якщо існує серйозний конфлікт між інтересами тих, хто голосує, і потребами тих, хто не бере участі в голосуванні, але страждає від урядових політик, таких як молоді покоління й іноземці, то перші майже завжди матимуть перевагу. Теоретично засобом подолання цього недоліку є урядовий інститут, на який покладено завдання представляти інтереси майбутніх поколінь, і застосований в Сингапурі принцип, за яким інститут президента може накладати вето на спроби політиків впроваджувати такі публічні політики, які є шкідливими для задоволення інтересів майбутніх поколінь. Це приваблива альтернатива. Четвертим недоліком є «тиранія конкуруючих індивідуалістів»: електоральна демократія може загострити, а не залагодити, суспільний конфлікт і завдати поразки тим, хто віддає перевагу гармонійним способам вирішення суспільних конфліктів. Усунути цей недолік може система на основі консенсусу як процедури ухвалення рішень, і китайська політична модель має певні практичні переваги з точки зору зменшення суспільних конфліктів.

Якщо коротко, то можуть існувати морально бажані й політично здійсненні альтернативи електоральній демократії, що допоможуть усунути її основні недоліки. Однак, якщо поставити за мету обстоювати політичну меритократію в китайському контексті, то нема потреби наполягати на тому, що політична меритократія послідовно веде до кращих наслідків, ніж електоральна демократія. Можна просто припустити, що однопартійна політична система Китаю не прямує до колапсу, і наполягати на поліпшеннях на цій основі¹². Розділ 2 починається з таких припущень: 1) для політичної громади добре, щоб нею керували висококваліфіковані лідери; 2) політична система Китаю з однією (правлячою) партією не наближається до колапсу¹³; 3) меритократичний аспект цієї системи частково хороший; і 4) його можна поліпшити. Виходячи з цих припущень, я залучаю

суспільні науки, історію й філософію для висування пропозицій стосовно якостей, якими мають насамперед володіти політичні лідери в контексті великих, мирних меритократичних держав, які здійснюють модернізацію (недемократичних). Після цього йдуть пропозиції механізмів підвищення шансів на відбір лідерів з такими якостями. Потім результати мого дослідження стосовно здібностей, суспільних навичок і чеснот, які найкраще відповідають політичним лідерам у контексті великої, мирної політичної меритократії, що здійснює модернізацію, використовуються як стандарт для оцінки фактично наявної в Китаї меритократичної системи. Я доходжу висновку, що Китай може і повинен поліпшувати свою меритократичну систему: і екзамени задля ефективнішого виявлення політично релевантних інтелектуальних здібностей, більшої кількості жінок на керівних посадах, щоб збільшити шанси на те, що лідери матимуть суспільні навички, необхідні для вироблення публічної політики, і більш системне використання оцінювання якостей кандидата іншими лідерами, щоб забезпечувати просування вгору політичних посадовців, умотивованих бажанням служити народові.

Будь-який захист політичної меритократії має звертатися не лише до того, як максимізувати переваги цієї системи, а і як мінімізувати її недоліки. У розділі з обговорюються три ключові проблеми, пов'язані з будь-якими спробами впровадити політичну меритократію: 1) правителі, обрані відповідно до своїх видатних здібностей, схильні зловживати владою; 2) політична ієрархія може бути заморожена й заважати кар'єрному росту; і 3) важко легітимізувати систему для тих, хто перебуває поза владною структурою. Виходячи з умови, що електоральна демократія нагорі є нереалістичною в Китаї, я запитую, чи можна впоратися з цими проблемами без демократичних виборів. Проблема корупції можна розв'язувати через такі механізми, як незалежні контрольні інститути, вища заробітна платня й удосконалене моральне виховання. Проблема консервації ієрархії можна розв'язувати через скромний політичний дискурс, що відкриває правлячу партію для різних суспільних груп і допускає існування різних типів політичних лідерів, обраних відповідно до нових ідей політичних чеснот. Однак проблему легітимності можна розв'язувати лише надаючи більше можливостей для політичної

участі, включно з деякими формами вираження згоди з боку населення. Отже питання в поєднанні (примиренні) політичної меритократії й демократії. Чи можна зробити це бажаними в моральному сенсі способами без багатопартійної конкуренції та вільних і чесних виборів вищих керівників?

У розділі 4 обговорюються за і проти різних моделей «демократичної меритократії»: конкретніше, моделей, призначених для примирення меритократичного механізму відбору найкращих політичних лідерів з демократичним механізмом надання людям змоги самим обирати своїх лідерів. Перша модель поєднує демократію і меритократію на рівні виборця (наприклад, наданням додаткових голосів освіченим виборцям), однак ці пропозиції, якими філософськими достоїнствами вони не володіли би, не є політично реалістичними. Друга (горизонтальна) модель призначена для примирення демократії й меритократії на рівні центральних політичних інститутів, однак цю модель майже неможливо запровадити й підтримувати навіть у такій політичній культурі (на зразок Китаю), яка дуже цінує політичну меритократію. Третя (вертикальна) модель має на меті поєднати політичну меритократію на урядовому рівні й демократію — на місцевому. Ця модель не відрізняється радикальним чином від політичної реальності в Китаї й може обстоюватися на основі філософських міркувань.

Однак політична модель у Китаї не є просто демократією на нижчих рівнях і меритократією — на вищому. Вона базується також на вичерпних і систематичних експериментах між найнижчими і найвищими рівнями державного управління. Заключний розділ змальовує три базові положення китайської моделі й показує, як політична реформа в постмаоїстську еру визначалася принципами «демократія внизу, експериментування посередині й меритократія нагорі». Однак між ідеалом і реальністю залишається великий розрив, і я пропоную способи ліквідації цього розриву. Напевно, найсерйознішою проблемою для меритократичної системи є проблема легітимації. У певний момент китайському уряду може знадобитися згода населення на застосування в Китаї вертикальної демократичної меритократії у формі, скажімо, референдуму. Цей розділ завершується зауваженнями стосовно можливості експорту китайської

моделі: хоча ця модель як ціле не може бути одразу впроваджена в країнах з іншою історією й культурою, можуть бути вибірково запроваджені різні принципи цієї моделі, й китайський уряд може зіграти активнішу роль у просуванні її за межі своєї країни.

Основним об'єктом уваги цієї книжки є питання про те, як максимізувати переваги й мінімізувати недоліки політичної системи, що намагається відбирати й просувати вгору політичних лідерів з найвищими чеснотами й здібностями, зокрема в контексті сучасного Китаю. Замість обстоювання потреби у виробленні політики, що буде вигідною для людей, я навмисне ухиляюся від визначення того, що мають робити ці лідери. Китай — велика, складна країна з різними потребами й пріоритетами в різні часи і в різних місцях, і будь-яка обґрунтована відповідь має частково базуватися на тому, чого насправді хочуть китайці. Водночас можуть принести користь деякі загальні вказівки, і книжка містить два додатки, опубліковані онлайн. Перший додаток — це «Показник гармонії» (<http://assets.press.princeton.edu/releases/m10418-1.pdf>), що розподіляє країни за тим, наскільки добре вони розвивають чотири різні типи суспільних відносин, що характеризуються мирним порядком і повагою до відмінностей. Показник цього типу, частково чи в цілому, може слугувати для оцінки суспільного прогресу (і регресу) в Китаї та інших країнах. Іншим способом використання «Показника гармонії», більш характерним для контексту Китаю, є те, що його можна розглядати як стандарт для оцінки діяльності політичних очільників з метою їх підвищення (чи пониження) на посаді, особливо якщо прийняти, що економічне зростання більше не може використовуватися як єдиний показник високоякісного управління.

Другий додаток — це реальний політичний діалог (проведений в особистих спілкуваннях і через електронну пошту) з політичним високопосадовцем КПК (<https://assets.press.princeton.edu/releases/m10418-2.pdf>). Мої власні етичні принципи значною мірою сформовані під впливом конфуціанських цінностей, однак я не думаю, що конфуціанство — єдиний шлях до обґрунтування політичної меритократії, тому я не сильно прагнув бути відвертим стосовно емпіричної й нормативної релевантності конфуціанства в цій книжці.

